

3. *Education: September. 2019.* UNESCO Institute for statistics. Available at: http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?DataSetCode=EDULIT_DS&popupcustomise=true&lang=en#
4. *Integrating Students from Migrant Backgrounds into Schools in Europe: National Policies and Measures (2019).* European Commission/EACEA/Eurydice
5. Українське суспільство: міграційний вимір: нац. доповідь. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2018. 396 с.
6. Когут І., Самохін І., Куделя М., Жерьобкіна Т., Стадний Є., Соціально-економічний портрет студентів: результати опитування. 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cedos.org.ua/uk/articles/sotsialno-ekonomichnyi-portret-studentiv-rezultaty-opytuvannia>
7. Олешко А. А., Ровнягін О.В. Сучасні тенденції міжнародної освітньої еміграції з України, *Інвестиції: практика та досвід.* № 3. 2020.

Науковий керівник: **Олешко А. А.**, д.е.н., професор
Київський національний університет технологій та дизайну

Солдак М.О., к.е.н., с.н.с.
Інститут економіки промисловості
НАН України

РЕГІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ НА РИНКУ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

Ключові слова: регіони, сектори промисловості, ринок праці, інновації.

Сучасний світ характеризується швидкими темпами технічного прогресу та зростаючої інтелектуалізації основних факторів виробництва. Інтенсивне проведення досліджень та розробка на їх основі новітніх технологій, вихід з ними на світові ринки і розгортання міжнародної інтеграції в науковій та інноваційній сферах є стратегічною моделлю економічного зростання для індустріально розвинених країн. Достатньо низькі позиції України у глобальному інноваційному просторі пояснюються низкою причин, основною з яких слід вважати структурно-технологічні зрушення у бік домінування низкотехнічних секторів промисловості, якими характеризується нині вітчизняна промисловість. На ринку праці відбулось значне скорочення частки зайнятих у переробній промисловості, але не на користь наукомістких видів послуг. Ці процеси призводять до зниження якості та технічної

Освіта, людський розвиток, зайнятість, ринок праці, міграція: регіональний зріз

компетентності українського персоналу. За таких умов створення технологій та продуктів у партнерстві з іншими країнами, які можуть бути заінтересовані у взаємовигідному співробітництві, значно ускладнюється.

В роботі поставлено за мету визначити регіональну специфіку структурних зрушень на ринку праці, що є необхідним для формування регіональної інноваційної та промислової політики. Для цього регіони України розподілені по групам, залежно від їх індустріального потенціалу. Він сконцентрований переважно у семи областях – Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Полтавській, Харківській, Київській і Луганській, які визначаються як промислово розвинуті регіони. Їх частка в загальному обсязі промислового виробництва складає біля двох третин. Іншу групу регіонів можна вважати регіонами середнього промислового розвитку – Львівська, Черкаська, Одеська, Вінницька, Миколаївська, Сумська, Івано-Франківська, їх загальна частка складає 18,8%. Третю групу складають регіони, які є промислово слабозвинутими, їх частка в розвитку промисловості дорівнює 13,4%. В середньому на один регіон припадає в першому випадку 8,5%, в другому 2,7%, а по третій групі лише 1,3% загального обсягу реалізованої промислової продукції країни [1].

У процесі виконання дослідження використано методи аналізу і синтезу, логічного узагальнення, системного підходу, спеціальні методи в економіці – економіко-статистичного аналізу, групування, порівнянь та спостережень. Для отримання результатів використовувалися первинні данні Державної служби статистики України за період з 2010 по 2018 роки, що характеризують стан ринку праці за видами економічної діяльності за секторами промисловості, а також власні дані, які отримані в процесі економіко-статистичного аналізу, групування та порівнянь.

Напрямок та глибина зрушень у секторальній структурі зайнятості в регіонах України визначаються факторами, що діють з боку попиту на працю: сировинна експортна орієнтація вітчизняної економіки, деіндустріалізація, розвиток інноваційно відсталих секторів третинного сектору.

Проведені за групами регіонів дослідження показують, що за останні вісім років структура української зайнятості зазнала кардинальних змін.

1. Кількість зайнятих значно скоротилася у вісьмох регіонах України і склала у 2018 р. 80,7 % від аналогічного показника у 2010 р. Виключення становить лише Івано-Франківська область, чисельність зайнятого населення в якій зросла у 2018 р. відносно 2010 р. майже на 7,0%. За підсумками 2018 р. на ринку праці Прикарпаття спостерігаються позитивні тенденції щодо зростання зайнятості та скорочення безробіття. Найбільш проблемними регіонами за зменшенням кількості зайнятих наразі є промислово розвинуті Луганська (29,0%) та Донецька області (37,0%). В цих регіонах до природного убавання населення доклалась активна внутрішня та зовнішня трудова міграція, пов'язана з конфліктом на Донбасі [2; 3, с. 142-144].

Освіта, людський розвиток, зайнятість, ринок праці, міграція: регіональний зріз

2. В результаті деіндустріалізації змінилась структура робочої сили українського суспільства (табл.1). Разом із звуженням промислового виробництва чисельність зайнятих у промисловості неуклінно знижується. Загалом кількість працюючих у виробництві скоротилась на 30,0% за період з 2010р. по 2018 р. Значного зменшення зайнятих зазнала і промисловість індустріальних регіонів: у 2010 р. в середньому по групі промислово розвинутих регіонів частка зайнятих у промисловості складала 22,3%, у 2018 р. – 19,7%, і їх чисельність знизилась у середньому на 32,3% через катастрофічне скорочення працюючих у промисловості Донецької та Луганської областей (на 65,0% та понад 75,0% відповідно).

Таблиця 1

Частка зайнятих за видами економічної діяльності за регіонами України

(у відсотках до загальної чисельності зайнятих)

	Сільське, лісове та рибне господарство			Промисловість			Будівництво			Послуги		
	2010	2018	2018 у % до 2010	2010	2018	2018 у % до 2010	2010	2018	2018 у % до 2010	2010	2018	2018 у % до 2010
Україна	15,4	18,0	106,1	17,08	14,83	70,1	4,65	4,07	70,6	62,89	63,15	81,06
Промислово розвинуті регіони												
В середньому по групі	10,4	12,0	86,0	22,3	19,7	67,7	4,5	3,9	66,5	62,8	64,4	77,6
Регіони середнього промислового розвитку												
В середньому по групі	21,40	25,4	115,1	13,9	12,5	86,9	4,7	4,5	81,3	60,0	57,8	92,7
Промислово слабо розвинуті регіони												
В середньому по групі	23,65	25,2	99,7	12,4	11,7	88,7	4,4	3,7	82,3	59,9	59,3	91,7

Джерело: розраховано та складено автором за даними Державної служби статистики [2; 3, с. 142-144].

Кількість зайнятих у виробничому секторі збільшилась (на 4,%) лише у Чернівецькій області. Таке явище можна пояснити створенням робочих місць іноземними компаніями. Низька заробітна плата та близькість до європейського кордону становлять нині конкурентну перевагу регіонів у боротьбі за іноземні інвестиції.

У 15 регіонах, з яких 3 – промислово розвинутих, 7 – середнього промислового розвитку та 5 –промислово слабозрозвинутих регіонів, зростає кількість зайнятого населення у сільському господарстві. Тобто намітилась стійка тенденція загалом по Україні і навіть деяким промислово розвинутим областям у бік формування аграрного характеру економіки із низькою продуктивністю праці, низькою доданою вартістю, і в якій екстенсивний спосіб виробництва превалює над інтенсивним.

Освіта, людський розвиток, зайнятість, ринок праці, міграція: регіональний зріз

У групі промислово розвинутих регіонів збільшується частка зайнятих у сервісних видах діяльності (64,4% у 2018 р. проти 62,8 у 2010р.). Однак абсолютна кількість зайнятого населення в цій сфері в регіонах знизилась. Виключення становить лише Київська область з м. Києвом, що пояснюється столичним статусом міста, який істотно відображається на економічному розвитку та обсягах надання послуг зокрема.

Дещо збільшилась і частка зайнятих у сфері послуг в Івано-Франківській області завдяки таким видам, як громадське харчування та роздрібна торгівля. Однією з причин таких зрушень є активний розвиток останніми роками гірськолижного курорту Буковель, який є самим крупним в Україні.

3. Регіони України значно відрізняються за процесами формування такої соціальної групи як прекаріат. Прекарізацію спричиняє відсутність гарантій працевлаштування, зайнятості, охорони праці. На більш глибинному рівні зазначені тенденції призводять до розмивання професійної і соціальної ідентичності громадян, які більше не можуть прогнозувати своє майбутнє, змушені часто змінювати професію і переучуватися, внаслідок чого відчувають постійний психологічний тиск і зростання почуття відчуженості процесу і результату своєї праці [4, с. 216]. Робітники з такими характеристиками не можуть мати схильність до інноваційної діяльності.

Найменш прекарізованим є трудове населення промислово розвинених регіонів. Хоча рівень безробітного населення в середньому по групі є вище, ніж середній по Україні, частка працівників, не охоплених колективними договорами, та частка неформально зайнятого населення в регіонах цієї групи менше ніж у регіонах інших двох груп. Найбільша «тіньова» зайнятість спостерігається у вуличній торгівлі, сфері надання послуг, приватному будівництві, сільському господарстві, посередницькій діяльності. В регіонах із потужною промисловістю великі промислові підприємства є більш соціально відповідальними, ніж, наприклад, дрібні підприємства сервісних видів діяльності, і це впливає на відносно низькі чисельні обсяги прекаріату. Крім цього, для промислово розвинутих регіонів менш характерною є сезонність робіт на відміну від регіонів сільськогосподарського профілю.

4. Характер розвитку регіонів визначається специфічністю їх структурно-технологічного устрою. Стан технологічної структури промислового виробництва в Україні складається переважно з видів діяльності, що відносяться за рівнем наукомісткості до низьких (53,2%) і середньонизьких (35,1%) технологій. Тобто майже 9/10 технологічних процесів вітчизняної промисловості базується на техніці середини минулого століття. Сучасні високі та середньовисокі технології забезпечують лише 11,6% обсягу промислового виробництва [1, с. 38].

За часткою зайнятих у високо- та середньовисокотехнологічних секторах промисловості (у відсотках до загальної кількості зайнятих в промисловості) регіони України значно відрізняються і значення цього показника коливаються від 6,4% у

Освіта, людський розвиток, зайнятість, ринок праці, міграція: регіональний зріз

Чернівецькій області до 39,0% – у Закарпатській. При цьому якісний склад робочої сили не залежить безпосередньо від рівня промислового розвитку регіону [5, с. 128-131; 6, с. 86-89]. Вказаний розподіл чисельності зайнятих визначається переважно наявністю машинобудування (Донецька, Миколаївська, Сумська та Харківська області), виробництва транспортних засобів (Закарпатська, Запорізька, Полтавська та Харківська області) та хімічного виробництва (Дніпропетровська, Луганська та Сумська області) у структурі економіки регіону.

В цілому по Україні спостерігається тенденція до незначного збільшення зайнятості у високотехнологічному секторі промисловості (переважно завдяки розвитку виробничого фармацевтичного сектору), середньовисокотехнологічному секторі промисловості (завдяки виробництву електричного устаткування, виробництву транспортних засобів). Активний розвиток останнім часом харчової промисловості відіграє провідну роль у загальному збільшенні частки зайнятих у низькотехнологічному секторі. Разом із тим значно знизилась частка зайнятих у середньонизькотехнологічних секторах (окрім виробництва гумових та пластмасових виробів) (рис. 1).

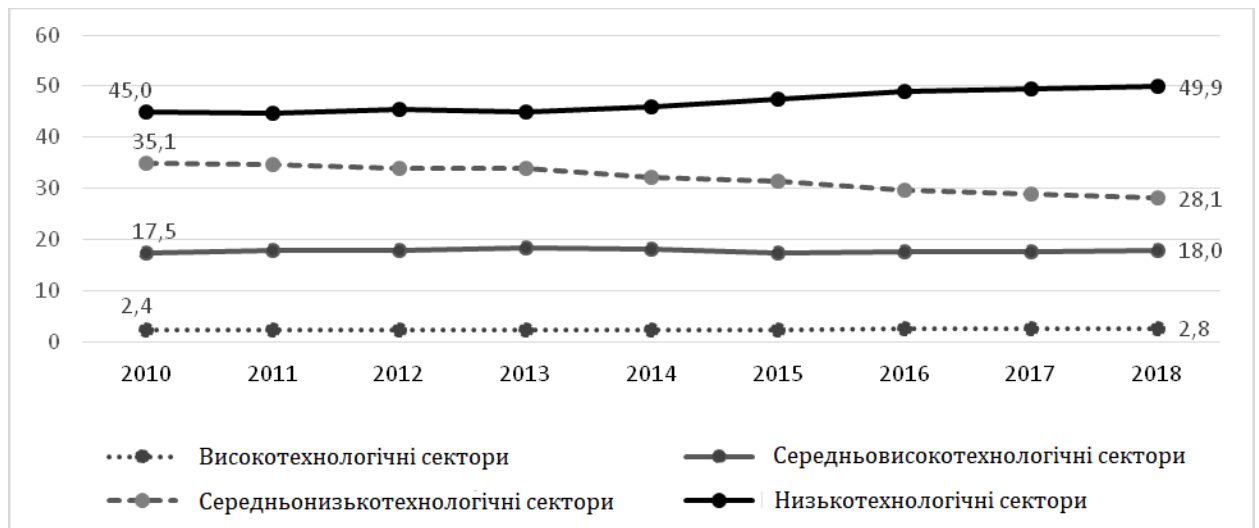

Рис. 1. Динаміка структури зайнятості за технологічним рівнем секторів промисловості, у відсотках до загальної чисельності зайнятих у промисловості.

Джерело: розраховано та складено автором за даними Державної служби статистики [5, с. 109; 7, с. 81].

Отже, результати дослідження свідчать, що в усіх трьох групах регіонів – промислово розвинених, регіонах середнього промислового розвитку та промислово слабозвинених регіонах – внаслідок деіндустріалізації, хоча і в дещо різних масштабах, відбувається постійне зниження частки промисловості в загальній зайнятості, формування аграрного характеру економіки з низькою продуктивністю праці, низькою доданою вартістю, екстенсивним способом виробництва,

Освіта, людський розвиток, зайнятість, ринок праці, міграція: регіональний зріз

переміщенням робочої сили до інноваційно-відсталих секторів третинного сектору. Втрата ідентичності промислово розвинених регіонів фактично означає втрату промислової культури, організаційних рутин, пов'язаних із високими промисловими технологіями, що значно ускладнює інтеграцію України в глобальний інноваційний простір.

Зафіксоване зростання зайнятих у промисловому секторі прикордонних промислово слаборозвинутих областей, безумовно є позитивним явищем. Але не може не викликати занепокоєння той факт, що створення робочих місць іноземними компаніями спричинено, насамперед, такими конкурентними перевагами вітчизняної робочої сили, як низький рівень оплати її праці та близькістю до європейського кордону. Такі компанії, як правило, «заходять» зі своєю технологією, навчають персонал, що створює прив'язку регіонального виробництва до технологічної схеми в рамках іноземної компанії. Так зване, викруткове складання продукції іноземних компаній є формою діяльності з середнім економічним ефектом та високою конкуренцією. І навіть якщо йдеться про високотехнологічну продукцію, то все рівно за таких форм організації виробництва не розвиваються принципово нові компетенції у інженерів та робочих.

Регіони є різними за технологічним рівнем виробництва і розподіл чисельності зайнятих у середньовисокотехнологічних секторах не залежить від рівня промислового розвитку регіону, а визначається переважно наявністю машинобудування, виробництва транспортних засобів та хімічного виробництва у структурі економіки регіону. Крім того, у промислово розвинутих регіонах трудове населення є найменш прекаризованим, що є необхідною, хоча і не достатньою умовою для схильності до інноваційної діяльності.

Вищезазначене означає, що підходи до формування та реалізації регіональної промислової та інноваційної політики не можуть бути універсальними для всіх регіонів. Вони мають стосуватися розвитку технічної освіти, створення робочих місць у середньовисокотехнологічних секторах промисловості за визначеним національним переліком ключових технологій та відповідно до смарт-спеціалізації регіону. Про якісні зміни регіональних структурних зрушень будуть свідчити зниження рівня безробіття на ринку праці, зростання доданої вартості в переробній промисловості, зростання продуктивності праці, збільшення частки зайнятого населення в секторах виробництва наукомістких видів послуг у регіонах.

Список літературних джерел:

1. Якубовский Н.Н. Региональные особенности развития промышленности Украины / Н.Н. Якубовский, М.А. Солдак // Экономика Украины. – 2017. – №3. – С. 35-48.
2. Зайняте населення за видами економічної діяльності та регіонами у 2018 році / Держ. служба статистики України. Київ, 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим

Освіта, людський розвиток, зайнятість, ринок праці, міграція: регіональний зріз

доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/rp/zn_ed_reg/zn_ed_reg_u/zn_ed_reg_2018k_u.htm

3. Статистичний збірник «Регіони України» 2011 рік / Держ. служба статистики України. – Київ, 2011. – 358 с.

4. Сургуладзе В.Ш. Прекариат – новый революционный класс информационной эпохи: глобальная трансформация рынка труда и её социально-экономические и политические последствия / В.Ш. Сургуладзе // Проблемы национальной стратегии. – 2018. – №4. – С. 201-227.

5. Статистичний збірник «Праця України» 2015 рік / Держ. служба статистики України. – Київ, 2016. – 312 с.

6. Статистичний збірник «Праця України» 2016 рік / Держ. служба статистики України. – Київ, 2017. – 234 с.

7. Статистичний збірник «Праця України» 2018 рік / Держ. служба статистики України. – Київ, 2018. – 242 с.